

2

Savaş, Teknoloji Transferi ve Yerel Arşivcilik

War, Technology Transfer and Local Archive-Keeping

Refik Akyüz
Serdar Darendeliler

Endüstri devrimi sonrasında, Fransa ve İngiltere’de yaklaşık eş zamanlı olarak ortaya çıkarak hayatımıza giren fotoğrafın çok hızlı bir şekilde uygulama alanı bulduğu ve fotoğraf tarihinin -en azından- bir döneminde önemli işlerin üretildiği topraklarda yaşıyoruz. Fotoğrafın henüz çok taze olduğu 19. yüzyılda, fotoğrafın belli alanlarında dünya standartlarında işler üretmiş stüdyoların bulunduğu bir coğrafyada yaşadığımızdan söz edebiliriz. Ülke yerine coğrafya tabirini kullanmamızın esas nedeni, bu fotoğraf stüdyolarının bahsi geçen dönemde -İstanbul ağırlıklı olsa da- Osmanlı Devleti’nin tümüne yayılan ve dolayısıyla Türkiye ile sınırlanmayan bir bölgede yer almaları. Şu sıralar üzerinden yaklaşık bir asır geçen Birinci Dünya Savaşı Osmanlı’ya son verirken, bugün de hâlâ çözülemeyen problemlerin kaynağı olan büyük değişikliklere yol açtı. Osmanlı’nın son dönemine damgasını vuran fotoğrafçılar da bu hoyrat deği-

We live in a land where photography, after appearing more or less simultaneously in France and England following the Industrial Revolution, quickly found a field of application, and where -at least for a period- important works of photographic history were produced. In the 19th century, when the invention of photography was still very fresh, photography studios producing works of world standard in certain fields operated in the geography where we live today. The main reason for our using the word ‘geography’ rather than ‘country’ is that the photography studios of that time -though predominantly in Istanbul- could be found in a region extending to the breadth of the entire Ottoman state and thus not bound by the contemporary borders of Turkey. About 100 years ago, the First World War ended the Ottoman state, thus leading to great changes that are the root cause of problems yet to be resolved today.

şimden nasiplerini alarak yerlerini yeni bir kuşağa bıraktı. Adına düzenlenen bu sergide işlerini göreceğiniz Ahmet İzzet Bengüboz da, hikayesi doğrudan Birinci Dünya Savaşıyla bağlantılı olan ve savaşın hemen ardından fotoğrafçılık kariyerine başlayan Mudurnu'da yaşayıp çalışmış bir fotoğrafçı.

Ahmet İzzet Bengüboz fotoğrafları -muhtemelen bugüne ulaşamayan veya henüz ortaya çıkmamış- olası başka yerel arşivler arasından sıyrılarak önemli bir hafıza kaynağı olarak saklanmış ve bugüne taşınmış bir bütünlüğe sahip. Bu fotoğrafların arasındaki portreler, bir yandan o günkü Mudurnu'nun yüzlerini günümüze taşıırken diğer yandan bunların arkasındaki fotoğrafçının adeta bir yönetmen gibi davranarak gerçekleştirdiği kararlı dokümantasyonu da yansıtıyor. Bengüboz'un hikayesi o günlerde çalışan, bildiğimiz diğer -Müslüman Türk- fotoğrafçılardan farklı öğeler içeriyor.

Fotoğraf, 1839'daki icadından kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin topraklarına öncelikle yabancı gezginlerin getirdiği bir yenilik olmuş olsa da, peşi sıra açılan stüdyolarla Osmanlı'nın son dönemlerinde modernitenin bir ürünü olarak parlak bir seyir izledi. Stüdyolar daha çok portre fotoğrafçılığı üzerine yoğunlaşsalar da devletin geçirmekte olduğu değişimi ve içinde bulunduğu durumu, esas olarak zamanın despot hükümdarı II. Abdülhamid'in isteğiyle ama bununla da sınırlı kalmayarak belgelediler.

Dönemin stüdyo fotoğrafçılarının çoğunluğu azınlıklara mensuptu, yani Ermeniler, Rumlar, Levantenler veya o sırada Osmanlı Devleti'nde yaşayan yabancıları. Bunun başlıca sebebi -tahminen- daha yüksek eğitim almış, yabancı dil bilen ve Avrupa'yla ilişkisi bulunanların da bu azınlık gruplarından çıkmasıydı. Bu durum Abdullah Frères, Pascal Sébah gibi çok bilinen İstanbul merkezli stüdyolarda gözlenebildiği gibi, ülkenin değişik bölgelerinde var olan fotoğraf stüdyolarında da rastlanan bir durumdu. Diğer

The photographers that had left their mark on the last Ottoman era were also affected by these rough seas of change, and were replaced by a new generation of photographers. Ahmet İzzet Bengüboz, whose works you will see in this exhibition, is a photographer whose story in intertwined with the First World War, and who began practicing his photographic career in Mudurnu right after the war.

The photographs of Ahmet İzzet Bengüboz have the integrity of a significant collection that stands apart from other local archive sources likely to be in existence -but which have either not survived or not yet discovered- in preserving an important source of memory. The portraits among these photographs, while bringing us the faces of Mudurnu of those times, also reflect a resolute documentation executed by the photographer behind the camera, almost acting like a film director. Bengüboz's story contains elements different from those of other Muslim Turkish photographers that we know to have been active in that period.

As a product of modernity, photography had an illustrious appearance in late Ottoman life. Introduced primarily by foreign travellers shortly after its invention in 1839, photography studios began to open one after another. Focusing mainly on portrait photography, the studios also documented the changing situation of the Ottoman state, as requested by -but not limited to- the despot ruler of the time, Abdulhamid II.

The majority of the early studio photographers belonged to minority groups, i.e. Armenians, Greeks, Levantines or expatriates living in the Ottoman Empire. The main reason for this -one presumes- was that these minorities produced individuals who were better educated, spoke foreign languages and had connections with Europe. This trend could be observed not only in the better-known studios based in Istanbul, such as Abdullah Frères and Pascal Sébah, but also in the photography

AIB_Cn_0732

Ahmet İzzet Bengüboz
Seydibeşir esir kampında,
baraka cephesinde
Osmanlıca "esaret" yazılı,
1917-18

Ahmet İzzet Bengüboz in
Sidi Bishr prison camp, the
word "imprisonment" is
written in Ottoman Turkish
on the barrack façade,
1917-18

yandan, resmetme eyleminin İslam dogmasında yadırganması, Şeyhülislam'ın fetvaları ile yasaklar konması gibi toplumsal olgular da Müslümanların 19. yüzyılda fotoğrafçılıkta adlarının fazla geçmemesinin sebepleri arasında sayılabilir. Asker kökenli bazı fotoğrafçılar dışında Müslüman fotoğrafçıların stüdyo açıp fotoğrafçılıkla uğraşması genel olarak 20. yüzyılın başlarında başlayıp Cumhuriyet'in ilanından sonra hızlanarak devam etti.

İlk Müslüman Türk fotoğrafçıları arasında Rahmizâde Bâhâeddin Bediz, Arif Hikmet Koyunoğlu gibi ağırlıklı kendilerinden önceki ustaları gibi stüdyo fotoğrafçılığıyla uğraşmış isimler veya Velid Ebüzziya, Ferit İbrahim gibi basın fotoğrafçıları sayabili-

studios located in different regions of the empire. Another reason for the relative absence of Muslims in 19th century photography can be that painting pictures were frowned upon in Islamic dogma, with the Sheikh-ul Islam issuing fatwas that banned it. Apart from some photographers with a military background, the involvement of Muslim photographers in the photography business generally began in the early 20th century after the declaration of the Republic, and grew exponentially.

Among the first Muslim Turkish photographers, we can cite names like Rahmizâde Bâhâeddin Bediz and Arif Hikmet Koyunoğlu who dealt in studio photography just as their masters previously had, or press photogra-

AIB_Cn_0941

Ahmet İzzet Bengüboz Seydibeşir esir kampında, şık giyimli, arkadaki tabelada "Esaret Hatırası Mısır İskenderiye Seydibeşir 1336" yazılı, 1917-18

Ahmet İzzet Bengüboz in Sidi Bishr prison camp, dressed sharply, the words "souvenir of imprisonment, Egypt, Alexandria, Sidi Bishr 1336" are written on the sign at the back, 1917-18

AIB_Cn_0943

İskenderiye-Seydibeşir esir kampında Türk askerleri, arka fonda peyzaj resmi, 1917-18

Turkish soldiers at Sidi Bishr prison camp, Alexandria, a landscape painting at the back, 1917-18

riz. Bu isimlerden her birinin fotoğrafçılığa başlamalarında kendilerine özgü hikayeleri varsa da pek çoğunun zamanına göre daha iyi eğitim almış olmalarının yanı sıra ailelerinin veya etraflarındaki sanatla ilgili insanların yönlendirmesi sonucu fotoğrafçılıkla ilgilenip sonradan bunu meslek haline getirmiş oldukları görülür. Her ne kadar Osmanlı'da fotoğrafın öncüleri sayılabilecek azınlık mensubu fotoğrafçıların bilgi aktarımı konusunda çok istekli olmadıkları ve yanlarına Müslüman Türk yardımcıları almadıklarına dair bilgiler varsa da, bu durumun bir süre sonra farklı şekilde değiştiğini söylemek mümkün.

Peki Bengüboz'un hikayesine bakarak onu bu dönemde ve bu fotoğrafçıları arasında nereye oturtabiliriz? Birinci Dünya Savaşı'na katılan Bengüboz, yüksek öğrenim görmemesine rağmen o zaman için eğitilmiş sayıldığı için yedek subay rütbesiyle Sina Cephesi'nde savaşıyor. Burada İngilizlere esir düşmesiyle hayatını tamamen değiştiriyor. İskenderiye yakınlarındaki Seydibeşir Esir Kampı'nda geçirdiği otuz aylık esaret sırasında -esirlerin spor, müzik, tiyatro ve el sanatları gibi sosyal aktivitelerle meşgul olmasına yönelik programlar uygulandığından- bir İngiliz subayından fotoğrafçılık ve İngilizce öğreniyor. Burada bazı esirlerin kendi benliklerini kaybetmemek adına bu aktivitelerle gönülsüz katılmalarının aksine Ahmet İzzet Bengüboz'un ileri görüşlülükle içinde bulunduğu zor durumda kendini geliştirmeye çalıştığını görüyoruz ki bu karar bütün hayatını şekillendiriyor. Bengüboz'un fotoğrafçılık bilgisini bir İngiliz subaydan alması o dönemdeki Müslüman Türk fotoğrafçıların fotoğrafçılığa başlama hikayelerinden farklı bir gerçeklik barındırıyor. Esaret hayatının ardından geri döndüğü memleketinde Kurtuluş Savaşı'nın öncülü Kuva-yı Milliye hareketine katılan Ahmet İzzet Bengüboz sonrasında da Mudurnu'da kalmaya ve çalışmaya devam ediyor. Bu durum, fotoğraf bilgisi ve fotoğrafçılığa duyduğu sevgiyle de birleşince fotoğraf ar-

phers like Velid Ebüzziya and Ferit İbrahim. Although each of these names has his own story of starting to do photography, it is noticeable that most of them received a good education for their time and were encouraged by their families or people in their social circle who had an interest in art, thus taking up photography as an interest and then making a career of it. One encounters information indicating that the minority photographers who could be deemed the pioneers of Ottoman photography were not very eager to transfer their know-how and did not take up Muslim Turkish apprentices, but it is also possible to appreciate that this situation changed after a while.

So where can we position Bengüboz among these photographers in history, based on his story? Bengüboz takes part in the First World War, fighting on the Sinai Front with the rank of reserve officer, and he could be considered relatively well-educated despite not having received higher education. His being taken prisoner by the British here completely alters the course of his life. Spending thirty months in the Sidi Bishr Prisoner Camp near Alexandria -where there were social activity programs for the prisoners such as sports, music, theatre and handicrafts- Bengüboz learns photography and English from a British officer. We observe here that unlike some other prisoners who were reluctant to take part in these activities for the sake of not losing their identity, Ahmet İzzet Bengüboz foresightedly tries to improve himself even under the difficult circumstances, and this decision shapes his whole life. His acquiring the know-how for photography from a British officer further sets his story apart from most Muslim Turkish photographers of that time. When his imprisonment ends and he returns to his homeland, Ahmet İzzet Bengüboz joins the '*Kuva-yı Milliye*' (National Resistance Forces), which was the precursor of the Turkish War of Independence, thereafter staying and

AIB_Cn_0289

Akpınar'da Kır Bayramı,
Bengüboz'un alaminüt
fotoğraf makinesi kurulu,
30 Haziran 1930

Bengüboz'un alaminüt
fotoğraf makinesinin yakın
plan kadrajı

Pastoral Holiday at Akpınar,
Bengüboz's a la minute
camera is set up,
30 June 1930

Zoom on Bengüboz's a la
minute camera

AIB_Cn_0853

Akpınar'da Kır Bayramı,
Bengüboz'un köruklu
fotoğraf makinesi kurulu,
30 Haziran 1930

Bengüboz'un köruklu
fotoğraf makinesinin yakın
plan kadrajı

Pastoral Holiday at Akpınar,
Bengüboz's folding camera
is set up, 30 June 1930

Zoom on Bengüboz's
folding camera

şivlerine yerel bir örnek oluşturmasına sebep oluyor.

Bengüboz Arşivi'nin kendine özgü bir örnek olmasının birkaç yönü var. Bunları temel olarak kendisinin fotoğrafçılık hikayesinin özgünlüğü ve arşivin bugüne aktarılabilmesindeki özen olarak ikiye ayırabiliriz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi fotoğrafçılık pratiğini öğrenmesinin ardında -genel pratiğin aksine- Mısır'daki esir kampında geçirdiği zaman yatması önemli bir detay. Esaret yıllarında edindiği bilgi ve tecrübelerle memleketine dönmesi ve orada kalmaya devam etmesi de onun fotoğrafçı olarak ülkenin genelinden bir miktar izole olarak çalışabilmesini sağlıyor. Bunun yanı sıra Bengüboz'un fotoğrafçılığı meslek olarak yapmasına rağmen resmen memur olarak çalışması ve fotoğrafçılığını iş olarak çok göz önüne çıkarmaması da diğer bir önemli ayrıntı. Nüfus Müdürlüğü'nde çalışıyor oluşu, arşiv içinde büyük bir ağırlık taşıyan portreleri üretebilmesini de sağlamış. Ayrıca o dönem Mudurnu'da bir stüdyo fotoğrafçısının bulunmaması, resmi törenler vb. gibi durumlarda -memur olmasına rağmen- kendisinden bunların belgelenmesinin istenmesine neden olmuş. Tabii Ahmet İzzet Bengüboz'un fotoğrafçı olarak kendine özgü bir örnek olmasının yanında bu arşivin yok olmadan bugüne taşınması da arşivcilik açısından önemli bir örnek. Bengüboz'un arşivin torununun fotoğrafçılığa olan ilgisi ve onun da bir dönem fotoğrafçılık yapması sebebiyle saklanmış olması ve bir süre sonra da bu arşivin halka açık hale getirilmesi amacıyla Halk Eğitim Merkezi'ne verilmesi, bugüne büyük ölçüde bütün olarak taşınabilmesini sağlamış. Dönemdaşı, adı daha bilindik pek çok yerel fotoğrafçının aksine arşivin saklanıp erişime açılması için çabalanması da, yerel arşivciliğimizde özgün bir örnek olmasının başka bir boyutu. Türkiye'de fotoğraf tarihine adı geçmiş isimlerin arşivleri bile ilgisizlik, bilgisizlik ve ihmalden dolayı silinip gitmişken yerelde böyle bir kaynağın bugüne

working in Mudurnu. This situation, coupled with his knowledge and love of photography, gives rise to his presenting a local example of photographic archives.

There are a number of aspects that bolster the significance of the Bengüboz Archive. We can group these basically under two headings; firstly the originality of his own story as a photographer and secondly the care taken to transmit the archive to the present day. The fact mentioned earlier, that he learned the practice of photography owing to the time he spent in a prison camp in Egypt -contrary to general trends- is an important detail. His returning home with the knowledge and experience of the imprisonment years and his continuing to stay there enables him to work as a photographer in relative isolation from the rest of the country. Another important detail is that although Bengüboz practiced his profession of photography, he did not make a spectacle of it, as he was officially working as a public servant. His employment in the Directorate of Civil Registration enabled him to produce the portraits that form a hefty portion of the archive. In addition, the lack of a studio photographer at that time in Mudurnu led to him being requested to document official ceremonies and similar public events. Beside Ahmet İzzet Bengüboz presenting an original case as photographer, the preservation of this record intact is also an important consideration in terms of archive-keeping. Bengüboz's archive was kept for some years by the family, owing to his grandson having an interest in photography and practising it for a while himself, and later it was handed over to the Public Education Centre so that it could be shared with the public, which all helped the survival of the archive's integrity. A further aspect is that efforts have been made to preserve and render accessible this archive, unlike many other, more well-known local photographers who were contemporaries of Bengüboz. Considering that even the

[Körüklü makine fotoğrafı]

erişmiş olması, sadece Mudurnu açısından değil ülkemizdeki fotoğraf arşivleri açısından da önemli bir başarı.

Cumhuriyet'in ilk yıllarına ait fotoğraflar, pek çoğumuzun bildiği ve bir miktar propaganda özelliği de gösteren fotoğraflardır. Bengüboz'un ilginç bir özelliği, yukarıda da değindiğimiz gibi fotoğrafçılığı meslek olarak edinmemesine rağmen Mudurnu'da fotoğrafçı bulunmaması nedeniyle devlet törenlerinden grup fotoğraflarına, vesikalik portrelerden mimari dokümantasyona fotoğrafçılığın pek çok alanında çalışmış olması. Tabii yaptığı işin kalitesinin o dönemde Mudurnu'da var olabilecek bir stüdyo fotoğrafçısından aşağı kalmadığı ve dönemdaşı başka fotoğrafçılarla rahatlıkla kıyaslanabileceği de söylenebilir. Özellikle portrelerindeki yönetmen tavrı, çok kalabalık grupların başarılı kompozisyonları ve Mudurnu'nun o günlerini belgeleyen-bitmek tükenmek bilmez bir istekle çekilmiş- mimari fotoğrafları, bu topraklara dair fotoğraf tarihi araştırmalarında adına rastlanılmayan Bengüboz'u o dönemin parlak fotoğrafçıları arasına sokmaya yeter de artar nitelikte.

Burada Ahmet İzzet Bengüboz'un fotoğraflarını değerlendirirken kendisinin dönemin

archives of many prominent figures in the history of photography in Turkey were lost because of apathy, ignorance and neglect, the preservation of such an archive locally is an achievement, not only for Mudurnu but also for photographic archives in our country.

The photographs we have from the early years of the Turkish Republic are those that many of us know well and that have some elements of propaganda in them. An interesting feature of Bengüboz is that he worked in many diverse areas of photography, from public ceremonies to group photographs, from headshot portraits to architectural documentation, because he was the only capable -albeit unofficial- photographer in Mudurnu. One could also easily say that the quality of his work was not any lesser than any studio photographer that might have operated in Mudurnu then, and could very well be compared with other contemporary photographers' works. In particular, his 'film director' approach noticeable most of all in his portrait photographs, his competent compositions for large groups of people and the architectural photographs tirelessly documenting those times of Mudurnu, are more than enough to place Bengüboz -whose name is not found in

Şekil 3

Ahmet İzzet Bengüboz'un kullandığı körüklü makine ile türdeş fotoğraf makinesi (Zeiss-Ikon marka, 1920-37 yapımı ICA-Ideal model, Alman yapımı); sergi için Nakipoğlu Kamera Müzesi'nden ödünç alınmıştır

Figure 3

A camera similar to the folding camera used by Ahmet İzzet Bengüboz (Zeiss-Ikon brand, ICA-Ideal model, from 1920-37, made in Germany); on loan from the Nakipoğlu Camera Museum for the exhibition

Şekil 4

Mudurnu Halk Eğitim Merkezi'nde 1981 yılında açılan sergide yer alan karton çerçeveli Bengüboz kart baskılarından bir seçki; 2016 sergisi için Mudurnu Kaymakamlığı'ndan ödünç alınmıştır

Figure 4

A selection of card prints of the Bengüboz plates on cardboard frames used for the exhibition held in 1981 at the Mudurnu Public Education Centre; on loan from Mudurnu District Governorship for the 2016 exhibition

fotoğrafçılarından bir miktar izole olduğunu söyleyebiliriz. Mudurnu, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul-Ankara arasındaki demiryolunun tamamlanmasının ardından, daha önce üzerinde bulunduğu ana ulaşım hattı güzergahının dışında kalmış. Bu, olumlu veya olumsuz, Bengüboz'un diğer fotoğrafçılarla iletişimini sekteye uğratan bir durum olmalıdır. Bu açıdan bakıldığında bir yönetmen edasıyla çektiği portre fotoğraflarının -muhtemelen varlığından bile haberdar olmadığı- çağdaşı diye nitelendirebileceğimiz 20. yüzyılın en önemli portre fotoğrafçılarından August Sander'le benzerlikler taşıması şaşırtıcı denilebilir. Fotoğraflarında yer alan insanların sayısına baktığımızda neredeyse kasabada ve bağlı köylerde yaşayan herkesi fotoğraflayarak büyük bir dokümantasyona imza atmış olması da kayda değer bir durum.

studies on the history of photography in this land- among the most brilliant photographers of his time.

In assessing the photographic works of Ahmet İzzet Bengüboz, we should remember that he was somewhat isolated from other photographers of the time. Towards the end of the 19th century, after the Istanbul-Ankara railroad was completed, Mudurnu found itself removed from the major transportation arteries on which it had previously been situated. For better or worse, this was something that hindered the communication Bengüboz would have had with other photographers. From this perspective, the resemblance of his portrait photographs to those of his contemporary August Sander, who was one of the foremost portrait photographers of the 20th century -but of whose existence Bengüboz was most likely unaware- is remarkable. Considering the large number of people featuring in his photographs, Bengüboz seems to have photographed practically everyone who was living in the town and its hinterland villages, thereby becoming the author of an immense documentation project.

Şekil 5
Mehmet Kadri Bengüboz'un 1970'lerde ve '80'lerde kullandığı fotoğraf ve video ekipmanı; sergi için kendisinden ödünç alınmıştır:

TLR fotoğraf makinesi,
Yashica Mat-124 G

Fotoğraf makinesi flaşı ve aküsü, Metz 402

Super 8 film kamerası,
Rollei SL82

Kamera flaşı, Flectalux,
1000W

Figure 5
Photograph and film equipment used by Mehmet Kadri Bengüboz during the 1970s and '80s; on loan from him for the exhibition:

TLR photo camera,
Yashica Mat-124 G

Photo camera flash and battery, Metz 402

Super 8 film camera,
Rollei SL82

Camera flash, Flectalux,
1000W

Şekil 6

Mehmet Kadri
Bengüboz'un Yashica ile
çektığı fotoğraflardan bir
seçki

Figure 6

A selection of photographs
taken by Mehmet Kadri
Bengüboz with the Yashica
camera